

Cuprins

<i>Introducere</i>	9
<i>Despre Fortăreața albă</i>	201

ORHAN PAMUK

Fortăreața albă

Traducere din limba turcă și note
de Luminița Munteanu

POLIROM
2012

Am scris mai întâi câteva pagini în care povesteam frumoasele zile petrecute pe moșia noastră de la Empoli, alături de frații mei, de mama și de bunica dinspre mamă. Nu îmi este prea limpede de ce am ales să scriu despre acest subiect, ca să aflu de ce eram cine eram; poate din pricina dorului după acele minunate zile pierdute; mai mult, după vorbele de prisos pe care le rostisem la mânie, Hogeia mă silise atât de amarnic să trec la treabă, încât mă vedeam nevoit să plăsmuiesc și să aștern pe hârtie niște întâmplări care să sune convingător pentru cel care urma să le citească, străduindu-mă să-l fac să îndrăgească amănuntele, la fel ca și acum. La început însă, Hogeia nu i-au plăcut scrierile mele: erau, chipurile, împrejurări asupra cărora putea cugeta și despre care putea scrie oricine, credea că tocmai asta se petrecea când te uital, gânditor, în oglindă, ca să nu mai vorbim de faptul că nu așa arăta îndrăzneala despre care zisesem că îi lipsea lui. Mi-a spus același lucru și citind despre namila de urs care îmi ieșise în cale în timpul unei vânători la care mă dusesem cu tata și fratele meu și cu care mi se încrucișaseră privirile, pentru ca apoi să ne măsurăm îndelung, precum și despre simțămintele pe care le încercasem față de dragul nostru vizitiu, care fusese călcat de cai chiar sub ochii noștri, săvârșindu-se apoi în așternutul lui; toți puteau să scrie așa ceva!

I-am răspuns că asta era tot ceea ce făceau oamenii „acolo”, că primele vorbe, pe care le rostisem la supărare, fuseseră prea din cale afară și că nu trebuia să

se aștepte la mai mult de la mine. Dar nu mă asculta; temându-mă să nu fiu zăvorât la mine în odaie, am continuat să-mi aștern plâsmuirile pe hârtie. Astfel, în răstimp de două luni, am adunat laolaltă, cu desfătare și durere, o grămadă de amintiri de soiul acesta – mărunte, dar plăcute – și le-am cercetat în amănunțime. Mi-am închipuit și am re trăit tot ceea ce trăisem pesemne, bun sau rău, până să cad rob; în cele din urmă, mi-am dat seama că era o îndeletnicire care îmi stârnea bucurie. Acum, Hogeă nu mai trebuia să mă forțeze să scriu; de fiecare dată când spunea că nu asta voia de la mine, treceam la altă amintire, la altă istorisire, pe care plănuisem încă dinainte să o aștern pe hârtie.

După ceva vreme, văzând că și Hogeă îi plăcea să citească ceea ce scriam, am început să pândesc momentul prielnic pentru a-l ademini și pe el în această îndeletnicire. Spre a-l pregăti, i-am vorbit despre câteva încercări prin care trecusem în copilărie: despre spaima unei nopți albe, care nu se mai sfârșea, despre sentimentul de apropiere pe care îl nutream față de un prieten din tinerețe, alături de care îmi formasem deprinderea de a gândi amândoi același lucru în același timp, despre moartea lui și despre teama mea de a nu fi socotit mort și de a nu fi îngropat de viu odată cu el. Știam că avea să-i placă! La scurtă vreme, am îndrăznit să-i povestesc despre unul dintre visele mele: trupul mi se desprindea de mine, cădea la învoială cu un seamăn de-al meu al cărui chip nu se zărea în beznă și amândoi se uneau împotriva mea. Hogeă mi-a spus, la rândul lui, că auzise din nou în ultimele zile, mai pătrunzător decât înainte, refrenul acela caraghios. Văzând că era impresionat de vis, așa cum îmi dorisem, i-am spus stăruitor că trebuia să încerce și el să scrie. Așa ar fi scăpat de așteptarea care nu se mai sfârșea și ar fi descoperit, totodată, adevăratul hotar care îl despărțea de nerozii lui. Îl mai

chemau din vreme în vreme la Serai, dar nu se petrecuse nici o schimbare dătătoare de speranță. La început a făcut oarecari moffuri, dar când am stăruit mi-a spus, curios și sfios, că avea să încerce. Ba chiar a făcut o glumă, temându-se să nu pară vrednic de luat în răs: oare așa cum scriam împreună aveam să ne privim și în oglindă?

Când vorbea despre „a scrie împreună” nu-i trecea prin minte că avea să-și dorească să stea la aceeași masă cu mine. Când a început să scrie, socoteam că aveam să mă întorc la trândava libertate a robului leneș; după câte se pare, m-am înșelat. A spus că trebuia să ne așezăm la cele două capete ale mesei și să scriem stând față în față: numai așa puteau lucra cum se cuvine mințile noastre care, confruntate cu asemenea subiecte primejdioase, ar fi preferat să lăncezească, numai astfel ne puteam oferi unul altuia simțământul muncii și al rânduielii. Dar știam că toate acestea nu erau decât niște șiretlicuri: îi era teamă să rămână singur, să se simtă singur când cugeta. Am priceput asta și după faptul că, atunci când s-a trezit cu foaia albă de hârtie în față, a început să mormăie în barbă, astfel încât să-l aud eu: aștepta să încuviințez eu mai întâi ceea ce voia să scrie. După ce a măzgălit câteva rânduri, a început să-mi arate ceea ce plămădisese, cu o lipsă de trufie și o neliniște care te duceau cu gândul la un soi de supunere copilărească: oare lucrurile acelea erau demne de a fi așternute pe hârtie? Desigur că încuviințam.

Astfel, în răstimp de două luni, am aflat despre viața lui cât nu izbutisem să aflu în unsprezece ani. Locuise cu familia lui la Edirne, unde aveam să ne ducem, peste ani, cu Padișahul. Tătâne-său se săvârșise din viață foarte de timpuriu și ba își amintea, ba nu își amintea de chipul lui. Maică-sa era o femeie destoinică. Se mai măritase o dată după aceea. De la primul bărbat avea doi copii, o fată și un băiat. De la cel de-al doilea, patru

băieți. Bărbatul din urmă era plăpumar. Desigur că Hogeia fusese cel mai împătimit de carte dintre frați. Am aflat, de asemenea, că fusese cel mai deștept, cel mai iscusit, cel mai muncitor și cel mai voinic dintre ei; tot el fusese și cel mai cinstit. Afară de soră, vorbea cu silă despre frații săi, dar nu era foarte sigur că lucrurile acelea merituau să fie așternute în scris. L-am încurajat să continue, poate și pentru că simțeam, încă de pe atunci, că aveam să-mi însușesc mai apoi felul lui de a fi și povestea vieții lui. În limbajul pe care îl folosea și în purtările lui era un nu-știu-ce care îmi plăcea și pe care doream să îl aflu. Trebuie să iubești viața pe care ți-ai ales-o, până într-atât încât să te porți, mai apoi, ca și cum ar fi propria ta viață; iar eu chiar o iubesc. Gândea, desigur, că toți frații lui erau niște nerozi; nu-l căutau decât ca să-i ceară bani; el se dăruise însă studiului. Fusese primit la școala coranică de pe lângă Moscheea Selimiye¹, dar, când să o sfârșească, căzuse pradă unei cleveteli. Nu a mai revenit la această pricină, după cum nu a vorbit deloc despre femei. La început a scris că, odată, fusese pe cale să se însoare, dar mai apoi a rupt mânios ceea ce scrisese. În noaptea aceea se cernea o ploaie urâcioasă. Era prima dintre acele nopți înspăimântătoare pe care aveam să le trăiesc în mai multe rânduri, mai târziu. M-a copleșit cu ocări și, după ce a spus că nimic din ceea ce așternuse pe hârtie nu era adevărat, s-a chinuit să rescrie tot; cum îmi ceruse să stau, la rândul meu, în fața lui și să scriu, am petrecut două zile fără să pun geană pe geană.

1. Moschee ridicată la Edirne în perioada 1568-1574 de către celebrul Mimar Sinan, la comanda sultanului Selim al II-lea (1566-1574). Constituia, inițial, partea centrală a unui complex arhitectonic (tr. *küllüye*), care mai cuprindea o școală coranică (tr. *medrese*), o școală de băieți, o *mimakkîthune* și o „bolniță” (tr. *dar-îş-şifa*) – în termenii actuali, spital.

Nu se mai uita de-acum la ceea ce scriam eu; stăteam la celălalt capăt al mesei și îl urmăream cu coada ochiului în vreme ce rescria aceleași lucruri, fără să-mi mai siluiesc puterea plâsmuirii.

După câteva zile a prins să scrie, dimineată de dimineată, pe hârtiile acelea scumpe și albe aduse din Orient, „De ce sunt cine sunt?”; îi era însă cu neputință să aștearnă altceva sub acest titlu, dincolo de faptul că se întreba de ce erau ceilalți atât de mișei și de proști. Am aflat totuși că după moartea mamei lui fusese nedreptățit, că, folosindu-se de banii cu care se alesese, venise la Istanbul, că se aciuse la un moment dat într-un lăcaș de derviși, dar că, văzând cât de mârșavi și de mincinoși erau cei de acolo, îi lăsase în plata Domnului. Am vrut să-l fac să-mi povestească mai pe larg pățania cu lăcașul de derviși: mă gândeam că faptul de a fi scăpat de cei oploșiți acolo, de a se fi putut descătușa de ei fusese, pentru el, o adevărată izbândă. Când i-am spus asta, s-a mâniat și mi-a spus că îl îngrijora faptul că m-aș fi putut folosi, într-o bună zi, de amănuntele murdare pentru a-i face rău; la drept vorbind, ceea ce aflasem până atunci era chiar prea mult, iar faptul că îmi doream să deslușesc asemenea amănunte – a folosit aici unul dintre cuvintele acelea cu trimiteri trupesti care erau socotite nedelicate – îi deștepta bănuiele. Apoi a povestit îndelung despre sora lui, Semra, despre bunătatea ei și despre răutatea bărbatului ei; mi-a vorbit despre tristețea pe care o încerca pentru că nu o mai văzuse de ani de zile, dar cum mă arătam interesat de acest subiect, a intrat la idei și a trecut la altceva. Tocmai îmi istorisea cum, după ce își dăduse ultimii bani pe cărți, nu făcuse altceva decât să citească vreme îndelungată, cum, mai apoi, găsise pe ici, pe colo, mici slujbe de conțopist, numai că oamenii cu care avea de-a face erau niște neobrăzați, când și-a amintit de Sadık Pașa, a cărui moarte ne fusese vestită cu puțin timp în

urmă de la Erzurum. Pe vremea aceea îl cunoscuse pe Sadık Paşa, căruia îi atrăsese îndată luarea-aminte prin selenia lui de cunoaştere; el îi aflase rostul acela de dascăl la şcoala de băieţi, dar, de fapt, era un nerod.

La sfârşitul acelei luni de trudă a fost cuprins, într-o noapte, de părere de rău şi a rupt tot ceea ce scrisese. Din pricina aceasta nu mă tem deloc să mă las purtat de amănunte care îmi sunt dragi în vreme ce refac acum, din amintire, ceea ce înşirase el – şi, astfel, propriul meu trecut –, punând temei pe forţa plasmuirii mele. Însufleţit de un ultim elan, a mângălit câte ceva despre cei pe care îi categorisea prin titlul „Nerozi pe care i-am cunoscut îndeaproape”, dar apoi iar s-a înfuriat: paginile acelea scrise nu-l duseseră nicăieri. Nu aflase nimic nou; nici acum nu ştia de ce era „eu”. Îl trăsese pe sfoară şi îl îmboldisem să se gândească iar, zadarnic, la toate acele împrejurări de care nu mai voia să-şi amintească. Avea să mă pedepsească!

Nu ştiu de ce era urmărit, în zilele acelea, de cuvântul „pedeapsă”, care mă ducea cu gândul la primele zile petrecute alături de el. Uneori îmi trecea prin minte că eu îl încurajasem să meargă pe calea aceea, pentru că nu eram decât un laş preaplecător, care nu ieşea din vorba altora. Cu toate acestea, când a pomenit pentru prima oară de pedeapsă, am hotărât să mă pun pe picioarele dindărât. Când Hogeî i s-a urât de-a binelea să-şi mai amintească de ceva, a pornit să umble prin casă încolo şi înapoi. După aceea a venit iar la mine şi mi-a spus că trebuia să aşternem pe hârtie ceea ce era adevărata gândire: omul putea să pătrundă în propria gândire, să o privească şi să îi contemple miezul, întocmai aşa cum îşi contempla înfăţişarea când se privea în oglindă.

Ideea strălucită pe care o sugera această comparaţie a trezit emoţie şi în mine. Ne-am aşezat îndată la cele două capete ale mesei. De data aceasta, am scris şi eu